

УДК 791.623.1:791.229.2

О. П. Калашник

МОНТАЖ ЯК ОДИН З ТЕХНОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ СТВОРЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО КІНО

Еволюція сучасного інформаційного простору, поява новітніх технологій викликають докорінні зміни у кінематографі нового часу. Більш пріоритетними стають техніки на основі комп'ютеризації, інформатизації, автоматизації всіх циклів виробництва кіно, такі як високоякісна мультимедійна HD-система, швидкісна карта P2, стабілізаційні системи оператора тощо. Такі методи цифрової передачі даних, формати ефірного зв'язку на сьогодні відкрили зовсім новий, але прогнозований кіно-, телепростір. Та все ж у цьому зовсім непростому, технічно перевантаженому світі, світі технічних новин і змін, є незмінні технологічні аспекти в галузі кіно. Зокрема це стосується монтажу кінокадрів.

За час існування кінематографа, телебачення і радіо технології монтажу вдосконалювалися одночасно з тими галузями, у яких застосовувалися. І, якщо на початку народження кіно існував тільки механічний монтаж, сьогодні використовується, головним чином, електронний. Зміна простору глядацького бачення, засобів дії на глядача дає можливість технологіям монтажу розкрити, інколи докорінно змінити авторський задум, по-новому поєднати, оновити, а й часто створити іншу концепцію фільму та адекватно втілити цю ідею. Метою цієї статті є розгляд специфіки процесу монтажу як технології створення документального кінофільму.

Сьогоднішня ситуація у кінематографі свідчить про популярність режисерського фаху, оскільки багато аматорів пишуть сценарії, знімають фільми, кліпи, рекламу тощо. Але бажання творити – ще не перемога. До професійного, якісно зробленого фільму далекий шлях, одним із відрізків якого є монтаж. Продуманий монтаж веде глядача до розкриття теми, розуміння перебігу подій, вияву емоцій, співпереживання героям на екрані. Досягти такої релевантності можливо за умови поєднання алгоритму професіоналізму, досвіду та мистецького бачення.

Беручись за роботу створення кіно, зокрема документального, варто поставити собі питання: чи зможу я зробити якісний продукт і зреалізувати задуману ідею? Саме в цьому ми знаходимо пояснення, що такі «недоколихані» роботи заповнили відеопростір України. Негатив цих «школярських» ремісницьких робіт, на жаль, поширює свій вплив на аматорів.

Але дієвість завдання спрацьовує тільки тоді, коли монтажна складова процесу відтворення нашого життя на екрані стає науковою,

гнучкою й залежить від теми, накопичення матеріалу, жанру, сценічності образу, ступеню професіоналізму режисера, оператора, монтажера та ін. Монтаж у кіно є творчим і одночасно технічним процесом у створенні документального фільму, це особлива форма художнього мислення, інтерпретація знятого кіноматеріалу шляхом відбору, поєднання окремих шматків зображення.

Правильний монтаж та продумана до дрібниць режисура мають унікальну силу впливу на людину. Створені на цих засадах фільми та телепрограми мають величезне виховне значення, що не залежить від партійності, політики, примх моди на телебаченні та в кінематографі. Це шаблі створення мистецтва і вони не змінюються.

Відповіді на вічне питання «що робити?» вже дані довгим, складним і переможним шляхом розвитку кіномистецтва. Процес обговорення питань монтажу в документальному кіно, яке потребує вливання нових сил, став об'єктом розвідок Е. Барноу, Х. Бедлі, Дз. Вертова, С. Гінзбург, О. Завгородньої, С. Ейзенштейна, Л. Кулешова, М. Рабигера, А. Соколова, Р. Флаерті, П. Уорда та інших метрів теорії й практики документалістики. Монтаж перетворився з чисто технічного засобу створення стрічки на яскраво виражений творчий процес. Лев Кулешов писав про монтаж так: «Для того, щоб зробити картину, режисер повинен скомпонувати окремі зняті шматки, безладні і незв'язні, в одне ціле та зіставити окремі моменти в найбільш вигідну, цільну й ритмічну послідовність, так само, як дитина складає з окремих, розкиданих кубиків з буквами ціле слово або фразу» [1, с. 35]. При цьому дії режисерів ігрового та документального кіно різні. Синтезуючи численні елементи екранного видовища – звук, зображення, акторську гру, декораційне оформлення тощо, режисер ігрового кіно створює виразну картину суспільних відносин, яка зможе захопити глядача, розважити його, змусити замислитись над проблемами сучасного життя та їх вирішення. Він відтворює реальне або вигадане життя, залучає до роботи над стрічкою акторів та інших потрібних спеціалістів. Для режисера документального екранного твору потрібне вміння віднайти в реальному житті факти й об'єкти, які відповідають його розумінню життєвих процесів.

Зростаючий інтерес до створення псевдовідеокіно, до активних запозичень ідей у майстрів екранного мистецтва, сліпе копіювання прийомів телебачення невблаганно веде процес пошуку свого «я» до краху. Такі спроби створення «свого» залишаться лише матеріалом, із якого автор-початківець так і не зможе створити та вдихнути життя у фільм, наповнити його творчим змістом, зробити живим, легким, бажаним ще й ще переглядати. Але коли це авторові вдається, ми бачимо продуману, пережиту історію життя, яка постає в яскравих фарбах і тонах, змінює нашу свідомість, а через мить вже підкоряє гармонійним

стилем і думкою. Зал затамував подих – це якість монтажної роботи, тексту, кадрів, думок. І тоді ми стверджуємо, що це – мистецтво, бо навіть дрібниці відіграють значну роль у великому ансамблі гармонії документального кіно. Це якість колективної роботи, тим більше, що сучасна техніка дозволяє оператору знімати унікальні, ризиковані кадри, які раніше не можливо було зняти.

Яскравим прикладом такої професійної роботи є фільм «Тихіше!» Віктора Косаківського, знятий у 2003 році з вікна його квартири. Ця робота доводить, що дуже цікаво протягом 80 хвилин стежити за тим, що відбувається на вулиці: за робочими, що стелять асфальт, за двірником, за закоханими, за бабусями, що розмовляють на лавочці. Мінімум монтажу, але він є, і це підкреслює бажання автора показати не все життя, а тільки те, про що йде розповідь. Акцент у кадрах зосереджується на крупних планах, повільній панорамі та прискоренні зображення.

Отже навчити бачити – можливо, працювати з технікою – так, витримати структуру драматургії – знову так, але цього замало для вдало побудованого фільму. На допомогу прийде пластичний чи ортодоксальний монтаж, про який говорив Сергій Ейзенштейн: «Кадр ніколи не стане буквою, а завжди залишиться багатозначним ієрогліфом... Ортодоксальний монтаж – це монтаж по домінантам, тобто поєднання шматків між собою по їх переважній (головній) ознаці» [2].

Проблемною лишається робота над документальним фільмом, який не має сценарію. У цьому випадку монтаж народжує сценарій. На допомогу приходять досвід, продумана фабула, що приведе до гармонійно побудованої схеми, де є зав'язка, розвиток дії, кульмінація і розв'язка. Тобто створюється цілісна композиція твору, яка взаємодіє з драматургічною або тематичною структурою фільму, визначається сценарієм або знімальним планом, а в документальному кіно – самим ходом подій, знятого засобами екранної мови [3]. Безумовно, виразність і емоційне забарвлення монтажу залежать від характеру дії, гри акторів, а тому його призначення – знайти визначений темпоритм чергування кадрів і відповідно до режисерського задуму розставити акценти.

Варто наголосити й на тому, що кіно і кінодокументалістика зокрема, народилися пізніше багатьох інших образотворчих мистецтв. У пошуках своєї мови, своєї виразності й дійсності кіно запозичило велику кількість винайденого і розпрацьованого у живописі (колір, композиція, точка зору, формат картини (майбутнього екрана); літературі (репортаж, інтерв'ю, щоденник, мемуари, розповідь і інші). Особливості літературних жанрів забезпечили кінематографу драматургічну основу, що «тримає» візуальний матеріал у формі, об'єднує задумом, емоцією. Прийоми монтажу, використані в кіно, запозичені з архітектури (поєднання форм, горизонтальних, вертикальних ліній, оздоблення, прив'язки будівель до пейзажу) тощо. Така мова образотворчих засобів

скоротили час пошуку кінематографу своєї особистої мови, дозволили досить швидко пройти шлях від балаганної розваги до сталого розвиненого мистецтва. Зрозуміти це можна тільки занурившись в історію кіно, де були злети, падіння, технічні відкриття і важкі творчі поразки, а в кінці – сяйво справжнього великого мистецтва.

Література

1. Кулешов Л. Уроки кинорежиссури / Лев Кулешов. – М.: ВГИК, 1999. – 262 с. **2. Ейзенштейн С.** Четвертое измерение в кино // Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/eizenshtejn/4.htm>. – Название с экрана. – Дата обращения: 2.03.2017. **3. Монтаж (у кіно)** // Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://vseslova.com.ua>. – Название с экрана. – Дата обращения: 2.03.2017.

Калашник О. П. Монтаж як один з технологічних аспектів створення документального кіно.

У статті розглядається творчий і технічний процес монтажу в документальному кіно як особливої форми мислення, інтерпретації відзнятого відеоматеріалу. Зазначається, що монтаж є добре вивченим й одночасно тим, що викликає гостру полеміку, засобом кінематографа. Аналізується специфіка монтажу, його методи та окремі прийоми, які мають вплив на глядача. Звертається увага на важливість монтажу в реалізації авторського задуму, ідеї фільму через втілення структурних елементів сценарію для створення цілісної композиційної системи. Акцентується увага на тому, що виразність і емоційне забарвлення монтажу залежать від характеру дії, гри акторів, а тому завданням монтажу є винайдення правильного темпоритму чергування кадрів й відповідно до режисерського задуму розставлення акцентів. Доводиться авторська точка зору на монтаж як на новий метод художнього мислення. Одночасно доказовим є той факт, що монтаж є одним із виразних засобів загального арсеналу кіномистецтва.

Ключові слова: монтаж, документальне кіно, створення фільму, сценарій, композиція, засоби образності в кіно.

Калашник О. П. Монтаж как один з технологических аспектов создания документального кино.

В статье рассматривается творческий и технический процесс монтажа в документальном кино как особенной формы мышления, интерпретации отснятого материала. Отмечается, что монтаж является хорошо изученным и одновременно вызывающим острую полемику средством кинематографа. Анализируется специфика монтажа, его методы и отдельные приемы, которые имеют влияние на зрителя. Обращается внимание на важность монтажа в реализации авторского замысла, идеи фильма через воплощение структурных элементов

сценария для создания целостной композиционной системы. Акцентируется внимание на том, что выразительность и эмоциональная окраска монтажа зависят от характера действия, игры актеров, а потому задачей монтажа является нахождение правильного темпоритма чередования кадров и в соответствии с режиссерским замыслом расстановка акцентов. Доказывается авторская точка зрения на монтаж как на новый метод художественного мышления. Одновременно доказательным является тот факт, что монтаж является одним из выразительных средств общего арсенала киноискусства.

Ключевые слова: монтаж, документальное кино, создание фильма, сценарий, композиция, средства образности в кино.

Kalashnyk A. P. Installation as one of the technological aspects of documentary film.

Montage as one of technological aspects of documentary film making
The article deals with the creative and technical process of a documentary film montage as a special form of thinking and interpretation of shot material. It has been noted that the montage is a mean of cinematography which is well known and simultaneously causing considerable controversy. Attention is focused on the simple things; the performance of complex final of a work follows after.

The question of relationships of changing the world, which inevitably entails changes in technology and montage tools, has been discussed. The specifics of the installation, its methods and certain techniques that have an impact on the viewer have been analyzed. Attention is drawn to the importance of the montage in the implementation of an author's intention, the idea of the film by means of incarnating the structural elements of the script to create an integrated compositional system.

Attention is drawn to the fact that expression and emotional coloration of a documentary film montage depend on the nature of the actions, the quality of the script and knowledge and professionalism of the group shooting the film, and therefore the task of montage is to find the right tempo rhythm of the frames interlace, strengthening of emotional perception by the viewer and emphasizing accents according to the director's intent. The author's point of view on the installation, as necessary and always included in the process of movie making and a method of artistic thinking has been proved. It has been convincingly stated that montage is one of the means of expression of cinema total arsenal.

Key words: montage, documentary, film making, script, composition, means of films imagery

Стаття надійшла до редакції 09.02.2017 р.

Прийнято до друку 30.02.2017 р.

Рецензент – к. філос. наук, доц. Шелупахіна Т. В.